

Наталія СТИРНИК,

orcid.org/0000-0002-5044-3120

старший викладач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) *nstyrnik@gmail.com*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РЕЦЕСІЇ ПРОЗИ Д. Г. ЛОРЕНСА

Статтю присвячено гендерному питанню в новелах Д. Г. Лоренса, що належать до зрілого й пізнього періоду творчості митця: «Сонце», «Зникла жінка», «Квитки, будь ласка», «Макака в хакі», «Самсон і Даліла» тощо. Д. Г. Лоренс – автор нетипової для Англії на межі століть психологічно витонченої прози, що занурює читача у світ бурхливих емоцій і нестримної пристрасті. Здобуток письменника помітно вплинув на розвиток західноєвропейської літератури, його твори стали невід’ємною частиною літератури ХХ століття. Д. Г. Лоренс одним із перших відверто заговорив на «заборонені» теми для Англії початку ХХ століття, а саме про стосунки між статями. У цьому сенсі найбільш відомим є його роман «Коханець леді Чаттерлі» (1928), що набув скандальної слави через зображення відвертих сцен і відкритості почуттів, через які вважався порнографічним і був забороненим до друку аж до 1960 року. Художній здобуток Д. Г. Лоренса в новелістичному жанрі щодо питання стосунків між чоловіком і жінкою залишається майже не дослідженим у сучасному українському літературознавстві. Українські науковці студіювали окремі аспекти творчості Д. Г. Лоренса, здебільшого його романну творчість і частково поезію (О. Бандровська, Н. Глінка, Н. Жлуктенко, Н. Кудрик, Т. Левчук, Є. Чернокова та інші). У центрі уваги статті перебуває акцентування письменником не на соціальній природі взаємин між статями, а на її психологічному аспекті. У новелах митця простежуємо його особливу увагу саме до гендерної проблематики, адже наскрізною темою творів Д. Г. Лоренса є кохання. Також у статті висвітлено різноманіття сприйняття творчого здобутку митця літературною та феміністичною критикою. Твори Д. Г. Лоренса не лише були мішенню для нападок сучасників, літературних критиків, а й ставали темою жвавих дискусій у колі представниць феміністичного руху. Критики бачили в Лоренсі жінконеадекватника, втім така точка зору є суперечливою. У Д. Г. Лоренса немає переможених і переможців, тобто письменник не ставав ні на чий бік. Доказом цього слугуватимуть більшість новел митця («Сонце», «Білий павич», «Макака в хакі», «Квитки, будь ласка», «Шлях насолоди» тощо).

Ключові слова: гендер, модернізм, психологічна проза, новелістика, літературна критика, феміністична критика, фемінізм.

Nataliia STYRNIK,

orcid.org/0000-0002-5044-3120

Senior Lecturer at the Department of English Language for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine) *nstyrnik@gmail.com*

GENDER ASPECTS PERCEIVED IN D. H. LAWRENCE'S PROSE

This paper looks at gender issues in D. H. Lawrence's short stories from the second and third periods of his work: "Sun", "The Woman Who Rode Away", "Tickets, Please", "Monkey Nuts", "Samson and Delilah". Lawrence was the author of unusual (for turn of the century England) refined psychological prose which immersed the reader in a world of stormy emotions and unrestrained passion. The writer's literary achievements significantly influenced the development of and became an integral part of 20th century Western European literature. Lawrence was one of the first who spoke openly about a 'forbidden' topic in England: the relationship between the sexes. In this regard, his most famous novel was "Lady Chatterley's Lover" (1928), which gained scandalous fame for explicit scenes and frank descriptions of feelings. Consequently, the novel was considered pornographic and was banned from publication until 1960. In modern Ukrainian literary criticism, Lawrence's achievement in short stories on relationships between men and women remains almost unexplored. Ukrainian scholars have studied certain aspects of Lawrence's work, mostly his novels and to some extent his poetry (O. Bandrovskaya, N. Hlinka, N. Zhluktenko, N. Kudryk, T. Levchuk, E. Chernokova and others). This paper looks at the writer's emphasis on the psychological aspects of these relationships. In his short stories we trace his particular attention to gender problems: the pervasive theme in his works was love. The paper also highlights the diverse literary and feminist criticism of him. Lawrence was not only attacked by his contemporaries and literary critics, but also became the subject of heated discussions within the feminist movement. Critics saw him as a misogynist; however, this viewpoint is controversial. In the short stories no one lost and no one won, the writer did not take anyone's side. Most of the short stories exemplify this ("Sun", "Wintry Peacock", "Monkey Nuts", "Tickets, Please", "The Primrose Path" and others).

Key words: gender, modernism, psychological prose, short stories, literary criticism, feminist criticism, feminism.

Постановка проблеми. Д. Г. Лоренс одним із перших в англійській літературі початку ХХ століття зобразив звільнення людської сексуальності від суспільного пригнічення. Митець збурював свідомість читача свободою, з якою він писав про стосунки між чоловіком і жінкою. Д. Г. Лоренс – автор нетипових для пуританської Англії на межі століть творів, жанр яких поєднує елементи міфології, фантастичного, міркування в дусі Фрейда і зображення чуттєвості. Творчість письменника помітно вплинула на розвиток західноєвропейської прози, його твори стали невід’ємною частиною літератури ХХ століття. Лоренс – «champion of freedom» (Fernihough, 2001: 3), виразник сексуальної свободи, чистих і непідробних почуттів, автор психологічно витончених творів, що занурюють читача у світ бурхливих емоцій і нестримної пристрасті. Твори митця, зокрема новели, й досі є темою палких дискусій літературознавчих студій.

Аналіз досліджень. Наприкінці ХХ століття творчість Д. Г. Лоренса привертала увагу таких зарубіжних літературознавців, як Е. Ферніхаф, Ф. Беккет, М. Сквайарса, К. Кушмана, П. Поплавські, Дж. Меєрса, К. Хейвуда, Дж. Кавана, Г. Сквейя та інші. Про життєвий і творчий шлях письменника писали авторитетні у західному літературознавстві біографи Т. Г. Мур, Д. Елліс, Дж. Вортен, Дж. Меєрс. У розвідках зарубіжних науковців, що присвячені літературному здобутку письменника, приділено увагу питанням від опису подробиць особистого життя Д. Г. Лоренса до своєрідності світобачення, розвитку його творчості та особливостей стилю письменника. На пострадянських і вітчизняних теренах творчістю «суперечливої і суперечливо оцінюваної фігури» Д. Г. Лоренса, зокрема його романною творчістю, опікувалися Д. Затонський, Н. Жлуктенко, О. Бандровська, Н. Кудрик, Н. Глінка, В. Панченко, Н. Собецька, І. Трубенко, М. Пальцев, Н. Михальська, Г. Анікін, В. Толмачов, Н. Дудова, Л. Триков, Н. Рейнгольд; малу прозу вивчала А. Прокопченко, а поезію Є. Чернокова (Гончаренко, 2005: 115).

Мета статті полягає у висвітленні зображення стосунків між чоловіком і жінкою у новелах Д. Г. Лоренса, що належать до зрілого і пізнього періоду творчості митця та сприйняття творів письменника літературною і феміністичною критикою.

Виклад основного матеріалу. Твори Д. Г. Лоренса не лише були мішенню для нападок сучасників, літературних критиків, а й ставали темою жвавих дискусій у колі представниць феміністичного руху. Кінець 1920-х років ознаменовано нападами у пресі на роман «Коханець леді Чаттерлі» (1928) (які й привертали увагу читача)

і, як наслідок, появою піратських копій роману. Згодом копії цього твору, рукопис віршів «Братки польові», а також картини митця, представлені на виставці «Воррен Гелері» у Лондоні, були вилучені поліцією.

Після смерті письменника так звана «традиція дискусій і суперечок» про нього набирала обертів (Black, 1986: 1). Негативні судження про Лоренса з’являлися навіть у газетних некрологах. Як уважають Дж. Каван та Дж. Вортен, подібні «нападки на письменника були організовані журналістами, які прагнули зробити будь-яку новину сенсацією» (Cowan, 1988: 311; Worthen, 2005: xxv).

Рецепція письменника рідною країною та Північною Америкою має контрверсійний характер через «особистісність нападок на митця та в рівній мірі рішучий тон його захисту» (Mehl, Jansohn, 2007: 2). Д. Мел і К. Янсон підкреслюють, що Лоренс «the only great writer of the last century whose works include virtually every major literary genre: novel, short story, play, poetry, travel writing, pamphlet, letter, translation, and essays on astonishing range of subjects» (Mehl, Jansohn, 2007: 2).

Як зазначає Е. Ферніхаф, «репутація Лоренса (як літературна, так і особиста) змінювалася так, як ні в жодного іншого письменника ХХ століття» (Fernihough, 2001: 1). Майже жоден художник Англії межі століть не викликав такої обуреної критики, що містила часом суперечливі оцінки його творчості, образливих суджень і відгуків. Для критиків він часто був певною «мішенню для звинувачень» (Murry, 1983: 215). Лоренса називали «суперечливим письменником та аутсайдером протягом усього його життя» (Worthen, 2005: xxiv), хоча «йому подобалося бачити себе у ролі культурного аутсайдера, порушуючи наявні канони» (Worthen, 1991: 10). Він не зовсім упевнено почувався у світі «знавців літератури» (Worthen, 2005: xxi). Дж. Вортен визначив положення Лоренса так, як «nowhere», тобто письменник мав деяке проміжне становище як у літературному світі, так і в англійському суспільстві загалом (Worthen, 2005: xxi).

Д. Г. Лоренс постійно піддавався несправедливим звинуваченням і нападкам, адже «his writing constantly thought hard things through in public» (Worthen, 2005: xxvi). Така тенденція була підмічена й іншими дослідниками творчості Лоренса. М. Сквайарс підкреслює, що письменник «використовував свої твори для аналізу та контролю особистих конфліктів, викликаних незручними і неприємними близькими стосунками зі своєю матір’ю Лідією (Squires, 2018: 4). Біограф Д. Елліс зазначає, що «більш помітно, аніж у житті біль-

шості авторів, твори Лоренса були пов'язані з його буденним життям. Люди, яких він зустрічав, міста, які він бачив, і певні людські ситуації, в яких він опинявся, були постійним стимулом і поштовхом до того, як і чому він пише. Письменникові не потрібно було вести щоденники, оскільки він міг майже щодня відтворювати свої враження у романах, новелах, віршах та інших жанрах, у яких він працював» (Ellis et al., 2014: xi).

У другій половині ХХ століття Д. Г. Лоренса оголошено *persona non grata*, його звинувачували у жінконенависництві, адже саме тоді з'являється так звана феміністична критика. Ідеологиня фемінізму С. де Бовуар у своїй праці «Друга стаття» (1949), присвяченій проблемам жіночих прав і гендерної нерівності, згадує і письменника у частині «Лоренс, або Фалічна гордість», що дало можливість критикам і літературознавцям працювати, спираючись на ідеї письменниці, й звинуватити Д. Г. Лоренса в поганому і неповажливому ставленні до жінок (Бовуар).

Репутація Д. Г. Лоренса постійно зазнавала змін. На жаль, слава «ідола 1960-х рр., символу культури, знакової фігури цілого покоління, героя робітничого класу» тривала недовго (Fernihough, 2001: 4). Його було «скинуто з п'єдесталу» після появи роботи К. Міллет «Сексуальна політика» (1970), де Д. Г. Лоренса звинувачено у жінконенависництві (Fernihough, 2001: 4). Зміна ставлення до письменника у середині ХХ століття пояснюється виникненням феміністичної критики та розгортанням «другої хвилі» фемінізму 1960-го року. Її головною метою було «створення нової політичної ідентичності жінок на ґрунті права та публічної емансипації»¹ (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 665). За О. Гомілко, у 1960-ті роки відбуваються політичні зрушення, у світ виходить низка теоретичних праць, що «змінити світогляд і стратегії феміністичного руху (Б. Фрідан «Жіночі таємниці» (1963), Дж. Гріер «Жіночий євнух» (1970) та ін.)» (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 665). Феміністична критика спиралася на працю С. де Бовуар «Друга стаття» (1949), де було розроблено концепцію соціального конструювання гендера, а також розвинуто думку про «стать як біологічну передумову та гендер як соціально нав'язану роль; жінка ідентифікується з «Іншим», тобто відмінним і неповноцінним» (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 665).

¹ Усього вирізняють три хвилі фемінізму: перша – кінець ХVІІІ століття, пов'язана з творами Мері Волстоункрафт; економічна та професійна рівності з чоловіками – основний зміст цієї хвилі; третя – 1970-ті роки, «зосереджується на виявленні расових, класових, гендерних, сексуальних та інших відмінностей».

Як зазначає Ф. Бекет, феміністична критика була «some of the most developed and influential critiques of Lawrence», а К. Міллет – «the most influential of the political critiques of Lawrence» (Becket, 2002: 143). Д. Г. Лоренс підпадав під критику багатьох представниць таких феміністичних груп. Серед них були не лише найактивніші критики С. де Бовуар та К. Міллет, які «have criticized Lawrence in very extreme ways» (Culleton, 2017). Американська дослідниця у царині феміністичної літературної критики С. М. Гілберт вивчала «неповторне» зображення Д. Г. Лоренсом жінок, а також об'єднання сексуальності й духовності (Gilbert, 1990a). Дослідниця зауважує, що письменника виокремлювало серед інших його сучасників те, що митець «predates and prefigures poststructuralist feminist critics such as Hélène Cixous and Luce Irigaray² in his merging of the erotic and the political, and that his remarkable insight into the female psyche» (Gilbert, 1990). Письменниця К. М. Дікс продовжує думку С. де Бовуар, що Д. Г. Лоренс «був впевненим у зверхності та перевазі чоловіків» (Бовуар).

К. Дікс указує на те, що «much of Lawrence's writing is given... to actual explicit invective against women: direct hatred and anger, roused by fear of their emasculating power» [Dix, 1980: 111]. Отже, з одного боку, феміністки змінили уявлення про Д. Г. Лоренса, вбачаючи в його текстах непристойне ставлення й ненависть до жінок, а з іншого – саме такий сміливий і зухвалий митець уможливив формування феміністичної критики й дискусій.

Під критику представниць феміністичного руху підпадали романи Лоренса, здебільшого «Закохані жінки» (1920) та «Коханець леді Чаттерлі» (1928), де жінка, осліплена пристрастю, підкорялася чоловікові, йдучи проти тодішніх моральних цінностей.

Письменник начебто давав жінкам свободу: вони могли піти з дому, покинути (новела «Дочка баришника») і чоловіка (новела «Сонце»), і дітей (новела «Зникла жінка»); вони могли працювати там, де хотілося (новела «Квитки, будь ласка»), займатися чоловічими справами, одягатися, як чоловік, носити штани кольору хакі (новела «Макака в хакі»), але водночас письменник показує, що все одно жінки не досягали такого бажаного ними щастя і спокою.

Так, Мейбл, героїня новели «Дочка баришника», була «servantless in the big house, keeping the home

² Елен Сіксу і Люс Ірігарей (до них ще додають ім'я Ю. Крістевої) – найвидатніші теоретики постмодерністської феміністичної філософії. Постмодерністський фемінізм виник із появою «третьої хвилі» фемінізму.

together in penury for her ineffectual brothers. She had kept house for ten years» (Lawrence, 1994: 552). Незважаючи на те, що чоловіку Джульетти (героїні новели «Сонце») не подобалися розставання, які, на його думку, «they're no good. I don't like them» (Lawrence, 1994: 979], вона все одно поїхала до сонця, адже її лікар «told to lie in the sun, without clothes» (Lawrence, 1994: 980]. Смілива і вільна у своїх діях Джульетта «slid off all her clothes, and lay naked in the sun, and as she lay she looked up through her fingers at the central sun, his blue pulsing roundness, whose outer edges streamed brilliance. ... the Sun! He faced down to her with blue body of fire, and enveloped her breasts and her face, her throat, her tired belly, her knees, her thighs and her feet» (Lawrence, 1994: 981]. Героїня новели «Зникла жінка», знервована й роздратована родинним життям, у пошуках справжнього щастя, кохання і романтики покинула чоловіка та дітей, навіть не помахавши на прощання: «she set off without a qualm, riding astride on her strong roan horse, and wearing a riding suit of coarse linen, a riding skirt over her linen breeches, a scarlet neck-tie over her white blouse, and a black felt hat on her head ... She did not even turn to wave them farewell» (Lawrence, 1994: 1003].

Героїня новели «Макака в хакі» міс Стоукс «had seen hundreds of Alberts, khaki soldiers standing in loose attitudes, absorbed in watching nothing in particular. She had seen also a good many Joes, quiet, good-looking young soldiers with half-averted faces» (Lawrence, 1994: 442). Дівчина була не з боязких, відверто дивилася на хлопця: «as she watched him closely from below, he turned as if he felt her, and his dark-blue eye met her straight, light-blue gaze. He faltered and turned aside again and looked as if he were going to fall off the truck» (Lawrence, 1994: 442). Деталі руху тіла, дії недосвідченого юнака привернули увагу спокушеної дівчини: він був сором'язливим і унікав такої явної уваги з боку настирливої дівчини. Письменник зображує стосунки міс Стоукс і Джо. Дівчина перша виявила інтерес до юнака, призначала зустрічі, перша торкалася й обіймала, поводитися надто активно, юнак був наче іграшкою в її руках. Із реакції Джо було зрозуміло, що він не хоче продовжувати стосунки, він навіть намагався м'яко про це натякати, відмовляючись від спільного проведення часу. У новелі «Макака в хакі» йдеться про активну й рішучу дівчину міс Стоукс, яка перша залицяється, призначає побачення, перша торкається та виявляє інтерес до сором'язливого юнака Джо, яка просто переслідує і начебто полює на нього. Юнак просто був м'якою людиною і не міг відмовити дівчині, з якою не хотів мати стосунків.

Почуття дівчини зачепив саме цей Джо: «a slight flush mounted under the girl's full, ruddy face. She liked him» (Lawrence, 1994: 442), але це почуття не було взаємним, «Joe would talk with Albert, and laugh at his jokes. But Miss Stokes could get little out of him. She had to depend on her silent forces. They were more effective than might be imagined» (Lawrence, 1994: 443). Приховані чи підсвідомі інстинктивні бажання героїв художньо представлено майже в усіх новелах зрілого періоду творчості Д. Г. Лоренса («Англіє, моя Англіє», «Самсон і Даліла», «Квитки, будь ласка», «Шлях насолоди» тощо).

Варто звернути увагу на той факт, що Великобританія та США були першими серед європейських країн, де з'явилися та швидко розповсюджувалися жіночі рухи суфражисток і феміністок. Однією з найактивніших представниць феміністичного руху була сучасниця Д. Г. Лоренса, англійська письменниця-модерністка Вірджинія Вулф. Значна частина її праць присвячена психології стосунків чоловіка та жінки, а також жіночій емансипації. У есе «Своя кімната» (1929) письменниця говорить про роль жінки у родині та суспільстві, а також порушує гендерні питання й виступає проти стереотипів щодо жінок, що склалися у вікторіанській Англії. Д. Г. Лоренс у роботі «Покажіть їй приклад» ніби погоджується з думкою про рівність чоловіка та жінки, але водночас зневажає жінку: «Чоловік бажає сприймати жінку як рівню, чоловіка у спідниці, янгола, диявола, дитяче личко, машину, інструмент, душу, лоно, пару ніг, служницю, енциклопедію, ідеал або непристойність; але є одне, коли він не сприйматиме її як людину, справжню людину жіночої статі» (Lawrence, 1968). Хоча Д. Г. Лоренс виступав за свободу виявлення почуттів, його героїні далекі від ідеалів радикального фемінізму, тому що письменник був проти домінування чи то жінки, чи то чоловіка, оскільки в обох випадках руйнується та гармонія, щирість, погодженість і відвертість у стосунках між чоловіком і жінкою, до якої вони прагнули.

Феміністична критика звинуватила Д. Г. Лоренса в негативному ставленні до жінок і проголосила його жінконенависником. Однак жоден із модерністів не відобразив так ніжно і глибоко жіночі образи, як це зробив письменник. Герої Дж. Джойса безцеремонно обговорюють жінок і ставляться до них. У Джойса тема стосунків чоловіка та жінки не є домінантною. Він наче ставиться до теми стосунків несерйозно, подає «sexuality humorously» (тобто притаманним саме йому способом говорити на «заборонені» теми, іншою літературною традицією, не менш

серйозною від Арістофана до Стерна). Наслідування традицій сміхової культури дозволяє Джойсу звертатися до табуйованих тем.

У Д. Г. Лоренса чоловіки ставляться до жінок чемно, лагідно, милуються ними, принаймні до емоційного протистояння. І навіть тоді герой автора поводить висококультурно. Джо (новела «Макака в хакі») не виявляє негативу до міс Стоукс. Лише коли вона у своїх вчинках і діях до юнака порушує певну межу, він реагує емоційно.

Письменник зображує ніжні, більш чутливі, таємні й приховані стосунки, тоді як герої Дж. Джойса дещо грубуваті й безцеремонні. Так, герої новели Джойса «Два кавалери» Ленехен і Корлі зневажливо розмовляють про дівчину, вживаючи сороміцьку лексику. Ленехен запитує Корлі, де він її «підчепив», Корлі відповів, що по дорозі на Дейм-Стрит, він «обійняв її і трохи пом'яв» (Йоусе: 50). Далі Корлі продовжував: «А в неділю, розумієш, у нас уже було побачення. Ми поїхали до Доннібрука, де я завів її у поле. Вона сказала, що до мене гуляла з молочником... Здорово, братику, скажу я тобі. Щовечора тягне цигарки і в трамваї платить за проїзд туди і назад. А якось притягла дві до біса хороші сигари... Я боявся, не завагітніла б, але вона дівка не промах» (Йоусе: 51). Знайомство – побачення – близькість – ось так розвиваються стосунки героїв Джойса. Погляди, торкання, очікування зустрічі, спогади, символи, запахи – ось така духовна близькість і пристрасть героїв Лоренса («Самсон і Даліла», «Дочка баришника», «Ви торкнулися мене» тощо).

Безперечно, проза Д. Г. Лоренса не зовсім відповідала феміністським уявленням. Так, С. де Бовуар звинуватила письменника в тому, що він презентує вищість чоловіка стосовно жінки, первинність чоловічого і вторинність жіночого. Дослідниця, на нашу думку, ігнорує те, що митець художнього слова художньо осмислює образи чоловіка і жінки як статевих істот, що представ-

лено новелами «Спокусниця», «Тінь у трояндовому саду», «Білий павич», «Макака в хакі» «Англіє, моя Англіє», «Жених про запас», «Шлях насолоди». У Д. Г. Лоренса немає переможених і переможців.

Висновки. Письменник уводить тип героя, наділеного власним індивідуальним світовідчуттям, що вирізняє його серед людей, які живуть за правилами і які є цілком схильними до громадських упереджень. Герої прагнуть не стільки до соціальної гармонії, скільки до гармонії між потребами тіла, крові й розуму (Джюльєтта («Сонце»), міс Стоукс («Макака в хакі»), міс Гойт («Білий павич»), Данієл Саттон («Шлях насолоди»), безіменна героїня («Зникла жінка»), Кетрін («Межа»), міс Джі («Дві сині пташки») та інші).

Письменник намагається довести, що все одно жінки не досягали такого омріяного ними щастя і спокою. Це умиротворення тривало недовго, адже на якусь мить вони були по-справжньому щасливими, та все одно були вимушені повертатися до реалій життя. Цікавим є той факт, що жінки у новелах митця прагнули і начебто знаходили свободу, звільнялися від одного чоловіка (некоханого), але водночас втрачали цю свободу з іншим чоловіком (коханим). Це відбувалося з жінками у новелах зрілого і пізнього періоду творчості митця: «Тінь у трояндовому саду», «Межа», «Квитки, будь ласка», «Сонце», «Зникла жінка» тощо.

Д. Г. Лоренс не стає ні на чий бік, а стоїть над цим. Те, що феміністки вбачали у творчості письменника жінконенависника, не виходить від самого митця, від його ненависті й нелюбові до жінок, що йде із суті самої людської природи. Чоловіча та жіноча сутності різні за своєю природою. Розуміємо, що Д. Г. Лоренс і для себе не вирішив проблему гармонізації стосунків між чоловіком і жінкою. Здається, це навіть було б неможливо, штучно і нежиттєво, не так, як у реальному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко Е. Модернізація автобіографізма в творчестві Д. Г. Лоуренса (рассказ «Запах хризантем»). *Англістика та американістика*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2005. Вип. 2. С. 115–118.
2. Black M. D. H. Lawrence: The Early Fiction. Macmillan, 1986. 280 p.
3. Cowan C. J. Elegies for D. H. Lawrence. The Spirit of D. H. Lawrence. Centenary Studies / Ed. By Gamini Salgado and G.K. Gas.–The Macmillan Press Ltd, 1988. 335 p.
4. Worthen J. D. H. Lawrence. The Life of an Outsider. 2005. 518 p.
5. Mehl D., Jansohn C. Introduction: D. H. Lawrence in Europe. 2007.
6. Fernihough A. The Cambridge Companion to D. H. Lawrence. Cambridge University Press, 2001. 292 p.
7. Worthen J. D. H. Lawrence. Modern Fiction. London, 1991. 136 p.
8. Squires M. Biographies. Edited by Andrew Harrison. Cambridge. New York. Cambridge University Press, 2018. P. 3–14.
9. Ellis D., Worthen J., Kinkead-Weekes M. The Cambridge Biography of D. H. Lawrence. Cambridge University Press, 2014. 2557 p.

10. Бовуар де С. Второй пол. URL : http://loveread.ec/read_book.php?id=64649&p=70
11. Філософський енциклопедичний словник / Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. Київ : Абрис, 2002. 750 с.
12. Becket F. The Complete Critical Guide to D. H. Lawrence. Routledge. London and New York, 2002. 186 p.
13. Culleton C. A., Scheible E. New Directions in Irish and Irish American Literature. Rethinking Joyce's Dubliners. Palgrave Macmillan, 2017. 225 p.
14. Gilbert, Sandra M. «Preface to the Second Edition: Some Notes Toward a Vindication of the Rites of D.H. Lawrence» Acts of Attention: The Poems of D. H. Lawrence. 2nd ed. Carbondale, IL : Southern Illinois University Press, 1990.
15. Dix C. D. H. Lawrence and Women. Totowa. New Jersey : Rowman and Littlefield, 1980. P. 111.
16. Lawrence D.H. Collected Stories. Published by D. Campbell Publishers Ltd. London: Everyman's Library, 1994. 1397 p.
17. Lawrence D.H. Give Her a Pattern. Phoenix II: Uncollected, Unpublished, and Other Prose / Ed. by W. Roberts and H.T. Moore. Viking, 1968.
18. Joyce J. Dubliners. URL: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/dubliners.pdf>
19. Murry M. Twentieth-Century Literary Criticism / Ed. by Poupard D. Gale Research Company Book Tower, 1983. 602 p.

REFERENCES

1. Honcharenko E. Modernizatsia avtobiografizma v tvorchestve D. H. Lourenca (rasskaz «Zapakh Khrizantem») [Modernization of autobiography in the work of D. H. Lawrence (short story «Odour of Chrysanthemums»]. English and American Studies. Dnipropetrovsk: Publishing House of DNU, 2005. Issue 2. pp. 115–118 [in Russian].
2. Black M. D. H. Lawrence: The Early Fiction. Macmillan, 1986. 280 p.
3. Cowan C. J. Elegies for D. H. Lawrence. The Spirit of D. H. Lawrence. Centenary Studies / Ed. By Gamini Salgado and G.K. Gas.–The Macmillan Press Ltd, 1988. 335 p.
4. Worthen J. D. H. Lawrence. The Life of an Outsider. 2005. 518 p.
5. Mehl D., Jansohn C. Introduction: D. H. Lawrence in Europe. 2007.
6. Fernihough A. The Cambridge Companion to D. H. Lawrence. Cambridge University Press, 2001. 292 p.
7. Worthen J. D. H. Lawrence. Modern Fiction. London, 1991. 136 p.
8. Squires M. Biographies. Edited by Andrew Harrison. Cambridge. New York. Cambridge University Press, 2018. P. 3–14.
9. Ellis D., Worthen J., Kinkead-Weekes M. The Cambridge Biography of D. H. Lawrence. Cambridge University Press, 2014. 2557 p.
10. Бовуар де С. Второй пол. URL : http://loveread.ec/read_book.php?id=64649&p=70
11. Philosophskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic Dictionary] / L. V. Ozadovska, N. P. Polishchuk. Kyiv: Abris, 2002. 750 p.
12. Becket F. The Complete Critical Guide to D. H. Lawrence. Routledge. London and New York, 2002. 186 p.
13. Culleton C. A., Scheible E. New Directions in Irish and Irish American Literature. Rethinking Joyce's Dubliners. Palgrave Macmillan, 2017. 225 p.
14. Gilbert, Sandra M. «Preface to the Second Edition: Some Notes Toward a Vindication of the Rites of D.H. Lawrence» Acts of Attention: The Poems of D. H. Lawrence. 2nd ed. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 1990.
15. Dix C. D. H. Lawrence and Women. Totowa. New Jersey: Rowman and Littlefield, 1980. P. 111.
16. Lawrence D. H. Collected Stories. Published by D. Campbell Publishers Ltd. London: Everyman's Library, 1994. 1397 p.
17. Lawrence D. H. Give Her a Pattern. Phoenix II: Uncollected, Unpublished, and Other Prose / Ed. by W. Roberts and H.T. Moore. Viking, 1968.
18. Joyce J. Dubliners. URL: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/dubliners.pdf>
19. Murry M. Twentieth-Century Literary Criticism / Ed. by Poupard D. Gale Research Company Book Tower, 1983. 602 p.